

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาประเทศในยุคโลกาภิวัตน์ เป็นยุคของการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและต่อเนื่องตลอดเวลาไม่มีการจำกัดของขอบเขต ทุกประเทศจำเป็นจะต้องได้รับการแก้ไขและปรับเปลี่ยนให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงตามสภาพการณ์และแนวโน้มที่เกิดขึ้น เพื่อสร้างศักยภาพให้สามารถดำรงอยู่ในประชาคมโลกได้อย่างมั่นคงและมีศักดิ์ศรี (แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 8, 2540, หน้า1) ซึ่งการพัฒนาประเทศจะดำเนินไปได้ด้วยดีนั้นย่อมขึ้นอยู่กับลักษณะประชากรส่วนใหญ่ในประเทศเป็นสำคัญ ประชากรที่มีคุณภาพสูงย่อมส่งผลให้ชุมชน และสังคมส่วนรวมมีคุณภาพดีขึ้นตามไปด้วย (วิชัย วงษ์ใหญ่, 2531, หน้า21) ประชากรที่มีคุณภาพจำเป็นต้องมีคุณลักษณะประการหนึ่งคือ มีความคิดสร้างสรรค์ (Creative Thinking) (กรมวิชาการ, 2534, หน้า 1) ดังนั้นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) จึงมุ่งเน้นให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา โดยมีเป้าหมายที่จะพัฒนาคุณภาพและสมรรถนะของคนให้สามารถมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2540, หน้า ๑) ซึ่งการพัฒนาคนให้มีคุณภาพจำเป็นต้องอาศัยการศึกษามาเป็นกลไกในการพัฒนา จึงกล่าวได้ว่าการศึกษามุ่งเน้นการพัฒนาบุคคลให้มีความคิดสร้างสรรค์ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ

ความคิดสร้างสรรค์เป็นความสามารถของบุคคลในการมองเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ โดยมีสิ่งเร้าเป็นตัวกระตุ้น ทำให้เกิดความคิดใหม่ต่อเนื่องกันไป ประกอบด้วยความคล่องในการคิด ความคิดยืดหยุ่นและความคิดที่เป็นของตนเอง โดยเฉพาะความคิดริเริ่ม(กรมวิชาการ, 2535, หน้า2) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของสมคักดิ์ ภูวิภาดาวรรณ (2535, หน้า 7) ที่กล่าวว่าถ้าพิจารณาความคิดสร้างสรรค์โดยยึดคุณลักษณะของบุคคลเป็นหลัก บุคคลนั้นต้องเป็นตัวของตัวเอง มีความคิดคล่อง คืดยืดหยุ่นและคิดละเอียดละออได้ ความคิดสร้างสรรค์จัดเป็นคุณสมบัติที่มีคุณภาพต่อความสามารถด้านอื่นๆ ของมนุษย์ บุคคลที่มีความคิดสร้างสรรค์จะสามารถสร้างสรรค์ตนเองและสิ่งแวดล้อมให้อยู่ในลักษณะที่

เหมาะสม ฟังพอใจ มีชีวิตที่เป็นสุข (อารี พันธมณี, 2537, หน้า 5) และมีความเป็นตัวของตัวเอง สามารถปฏิบัติตนได้อย่างอิสระไม่ยึดติดกับกรอบระเบียบจนเกินไป มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวเป็นคนเปิดกว้างที่จะรับประสบการณ์ที่หลากหลายมีความยืดหยุ่นในตนเอง เอาใจใส่และมีพลังที่จะปฏิบัติงานให้สำเร็จ สามารถทำสิ่งที่ซับซ้อนให้เป็นเรื่องง่าย ยอมรับในสิ่งที่ถูกต้อง เปิดเผยตนเอง มีอารมณ์ขันและร่าเริงสนุกสนาน (Lytton,1971,p.67) ความคิดสร้างสรรค์ยังช่วยให้บุคคลสามารถแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้ (Schulman,1991, p.286) อีกทั้งสามารถพัฒนาตนเองและเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Gorman, 1974, p.269)

ความคิดสร้างสรรค์เป็นความสามารถที่มีอยู่ในตัวของคนทุกคนมากหรือน้อยแตกต่างกันไป สามารถส่งเสริมพัฒนาให้สูงขึ้นได้โดยสิ่งแวดล้อม (สมศักดิ์ ภูวิภาดาภรณ์, 2535, หน้า 4) ซึ่งสามารถใช้วิธีการสอน ฝึกฝนและการฝึกปฏิบัติให้ถูกวิธี นอกจากนี้การส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ควรเริ่มตั้งแต่วัยเด็ก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเด็กปฐมวัยหรือ 6 ขวบแรกของชีวิต ซึ่งเป็นระยะที่เด็กมีจินตนาการสูง ศักยภาพด้านความคิดสร้างสรรค์ของเด็กกำลังพัฒนาขึ้นเป็นลำดับ จึงนับเป็นการเริ่มต้นที่ดีในการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของเด็ก เท่ากับเป็นการวางรากฐานที่มั่นคงสำหรับการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ในวัยต่อมา (Torrance,1965 อ้างในอารี พันธมณี, 2537, บทหน้า) และการเรียนรู้ด้วยการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ให้แก่เด็กปฐมวัยเป็นรูปแบบการเรียนรู้ที่ช่วยในการจัดเตรียมประสบการณ์และพัฒนาความสามารถในการเรียนรู้ด้านต่าง ๆ ในขั้นต่อไป (Barbara, 1983, p.1) ซึ่งแนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของอารี พันธมณี (2537, หน้า45) ที่กล่าวว่าเด็กปฐมวัย ถือเป็นวัยแรกและวัยหลักในการปูพื้นฐานพัฒนาการทุกด้าน เป็นวัยที่มีพัฒนาการด้านความคิดสร้างสรรค์เจริญสูงสุด ซึ่งสามารถส่งเสริมให้พัฒนาได้ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาถึงพัฒนาการด้านความคิดสร้างสรรค์ของเด็กปฐมวัย เพื่อเป็นแนวทางในการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ของเด็กให้เจริญต่อเนื่องจนถึงวัยผู้ใหญ่ต่อไป นอกจากนี้ มาซามุ อิบุกะ(2528) ซึ่งเป็นนักการศึกษาที่มีชื่อเสียงมากของประเทศญี่ปุ่นได้ศึกษาพบว่าเด็กที่มีอายุ 3 ขวบขึ้นไปจะเริ่มมีการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ จึงอาจกล่าวได้ว่าเด็กในวัยนี้เป็นวัยที่ควรได้รับการส่งเสริมและพัฒนาความคิดสร้างสรรค์เป็นอย่างมาก ในขณะที่เดียวกันถ้าเด็กในวัยนี้ไม่ได้รับการดูแลเอาใจใส่ในด้านดังกล่าวแล้วอาจทำให้ความคิดสร้างสรรค์ของเด็กไม่พัฒนาไปอย่างเต็มที่และอาจหยุดชะงักลงได้เช่นกัน ดังนั้นความคิดสร้างสรรค์จึงควรได้รับการพัฒนาและถือเป็นเป้าหมายหลักที่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายพึงตระหนักถึงความสำคัญ

สถาบันครอบครัวถือเป็นสถาบันพื้นฐานและเป็นสิ่งแวดล้อมสำคัญที่ใกล้ชิดตัวเด็กมากที่สุด เพราะเป็นแหล่งเริ่มต้นในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก โดยเฉพาะอย่างยิ่งพ่อแม่ ผู้ปกครองซึ่งเป็นบุคคลแรกที่อบรมเลี้ยงดูบุตรของตนให้มีพัฒนาการในทุกด้าน (กรมวิชาการ, 2535, หน้า 4) ไม่เพียงแต่การปลูกฝังความคิดสร้างสรรค์ของเด็กเท่านั้น แต่ยังช่วยให้ความคิดสร้างสรรค์ของเด็กพัฒนาเต็มที่ในขั้นสูงขึ้นไป (อารี พันธุ์ณี, 2537, หน้า 93) นอกจากนี้พ่อแม่จะต้องมีวิธีการ กระตุ้นความสนใจของเด็กในเรื่องความคิดสร้างสรรค์ให้มากขึ้น สนับสนุนให้เด็กช่วยเหลือตนเอง ให้กำลังใจ ชมเชยและสามารถสร้างบรรยากาศที่เป็นกันเองให้เกิดประโยชน์อย่างดี เหล่านี้นับว่าเป็นการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ของเด็กให้สูงขึ้นและพัฒนาต่อไปได้ (อารี พันธุ์ณี, 2537, หน้า 95) โดยเฉพาะพัฒนาการทางด้านความคิดสร้างสรรค์ของเด็กปฐมวัย ซึ่งเป็นระยะที่เด็กต้องการแรงกระตุ้น ส่งเสริม สนับสนุนติดต่อกันไปจากผู้ที่อยู่ใกล้ชิดมากที่สุด ดังนั้นพ่อแม่ ผู้ปกครอง ควรจะให้ความสนใจศึกษาลักษณะธรรมชาติ พฤติกรรมและกระบวนการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของเด็กปฐมวัย เพื่อให้เข้าใจและสามารถให้ความช่วยเหลือรวมทั้งส่งเสริมเด็กได้อย่างถูกต้องเหมาะสม เพื่อเด็กจะได้พัฒนาศักยภาพด้านความคิดสร้างสรรค์อย่างเต็มที่และต่อเนื่อง (อารี พันธุ์ณี, 2537, หน้า 46) นอกจากสถาบันครอบครัวซึ่งพ่อแม่ ผู้ปกครองจะมีบทบาทสำคัญต่อการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์แล้ว โรงเรียน ถือเป็นสถาบันแห่งที่สองรองจากบ้านของเด็กที่มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ของเด็กเช่นกัน โดยครูจำเป็นต้องเข้าใจกระบวนการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ให้เกิดขึ้นกับเด็ก ครูจะต้องตระหนักถึงเทคนิคการสอนอย่างสร้างสรรค์ และต้องรู้ว่าควรทำอย่างไรจึงจะส่งเสริมความสามารถด้านความคิดสร้างสรรค์ให้แก่เด็ก ซึ่งวิธีการสอนที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์จัดเป็นการสอนที่มีประสิทธิภาพ (Gorman, 1974, p.269) และในการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ให้ได้ผลจริงนั้น ครูจะต้องคำนึงถึงการจัดสภาพบรรยากาศภายในโรงเรียน การจัดและเลือกใช้วัสดุอุปกรณ์การสอนหรือสื่อการสอนประเภทต่างๆ เป็นต้น (อารี พันธุ์ณี, 2537, หน้า 95) ส่วนการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ในระดับปฐมวัยนั้นเป็นกิจกรรมหนึ่งที่กล่าวถึงโดยตรงในด้านการพัฒนาสติปัญญาในแนวการจัดประสบการณ์ระดับก่อนประถมศึกษา ซึ่งในกิจกรรมดังกล่าวครูผู้สอนสามารถเสริมสร้างความคิดสร้างสรรค์ของเด็กได้ (กรมวิชาการ, 2539, หน้า 19) โดยการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมและพัฒนาความคิดสร้างสรรค์นั้นย่อมกระทำได้ในหลายๆ โอกาส ทั้งในและนอกห้องเรียน ซึ่งเป็นความรับผิดชอบของผู้บริหารโรงเรียน

เรียนและครูผู้สอนนั้นอาจจัดได้ในหลายๆ กรณี เช่น จัดเป็นกิจกรรมการเรียนการสอนโดยตรง จัดเป็นกิจกรรมสอดแทรกในบทเรียนต่างๆ จัดในลักษณะให้ผู้เรียนทำนอกเวลาคล้ายการบ้านหรือจัดเป็นกิจกรรมอิสระ เช่น กิจกรรมชุมนุม เป็นต้น (กรมวิชาการ, 2539, หน้า 3) จึงเห็นได้ว่าความคิดสร้างสรรค์นั้นติดตัวเด็กมาตั้งแต่แรกเกิด ซึ่งพร้อมที่จะได้รับการส่งเสริมจากพ่อแม่ผู้ปกครองและผู้ใกล้ชิดเด็ก โดยการเลี้ยงดูให้เด็กได้รับความรักความอบอุ่น สร้างบรรยากาศกระตุ้นให้เด็กได้พัฒนาความคิดสร้างสรรค์ จนเมื่อถึงวัยเรียนครูจะเป็นผู้ที่มีความสำคัญในการส่งเสริมและพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของเด็กให้สูงขึ้น โดยการสอดแทรกไว้ในกิจกรรมต่างๆ ดังที่ทอร์เรนซ์ (Torrance, 1963, p.1) กล่าวว่า การที่จะพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ให้แก่เด็กจะต้องมุ่งความสำคัญไปที่พ่อแม่ผู้ปกครองและครูในการส่งเสริมสนับสนุนรวมทั้งจัดประสบการณ์ให้เด็กได้มีการพัฒนาในด้านความคิดสร้างสรรค์ตั้งแต่เยาว์วัยติดต่อกันไปและพัฒนาการถึงระดับสูงสุด

แต่จากการศึกษาพบว่า พ่อแม่ ผู้ปกครองและครูยังไม่เห็นความสำคัญต่อการสนับสนุนหรือพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของเด็กเท่าที่ควร นอกจากนี้บางครั้งพฤติกรรมของพ่อแม่และครูยังขัดขวางการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของเด็กอีกด้วย (Torrance, 1963, p.1) ทั้งนี้ก็เนื่องมาจากหลายสาเหตุ แต่สาเหตุสำคัญที่เป็นไปได้ 2 ประการคือ การไม่ทราบว่าอะไรเป็นคุณลักษณะทางด้านความคิดสร้างสรรค์ที่ตนควรส่งเสริมและไม่ทราบว่าอะไรจะส่งเสริมคุณลักษณะทางด้านความคิดสร้างสรรค์เหล่านั้นได้อย่างไร (อารี รังสินันท์, 2528, หน้า 258) ปัญหาดังกล่าวย่อมส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมการอบรมเลี้ยงดูของบิดามารดา เพราะว่าครอบครัวเป็นสถาบันแรกที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของเด็ก (อัจฉรา สุขารมณและคณะ, มปป., หน้า 1) และจากการศึกษาสภาพการอบรมเลี้ยงดูเด็กในศูนย์ปฐมวัยทั่วประเทศ พบว่าในการจัดประสบการณ์ต่างๆ ให้แก่เด็กนั้นครูมักจะเป็นศูนย์กลางในการเรียนส่งผลให้เด็กมีโอกาสดิริเริ่มสร้างสรรค์น้อย (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2528, หน้า 21) และจากการประเมินผลสัมฤทธิ์ผลของโครงการอนุบาลชนบททั่วประเทศในด้านการจัดกิจกรรมของครูพบว่าในบางกิจกรรมครูผู้สอนไม่สามารถอธิบายให้เด็กเข้าใจได้ เช่น กิจกรรมสร้างสรรค์และจินตนาการ ตลอดจนเนื้อหาที่เป็นนามธรรม จึงทำให้การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในด้านดังกล่าวไม่ได้ผลเท่าที่ควร (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2532, หน้า 23) นอกจากนี้กรมวิชาการ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2539, หน้า 47) ได้ประเมินมาตรฐานโรงเรียนประถมศึกษา ปีการศึกษา 2538 ทั่วประเทศพบว่าในส่วนของการประเมินมาตรฐานการจัดการศึกษา

ระดับก่อนประถมศึกษาในโรงเรียนที่ผ่านเกณฑ์พบว่าโดยภาพรวมนักเรียนชั้นสุดท้ายระดับก่อนประถมศึกษาผ่านมาตรฐานทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญาตามศักยภาพร้อยละ 51 โดยผ่านพัฒนาการทางด้านสังคมมากที่สุด (ร้อยละ 90) รองลงมาคือพัฒนาการทางด้านร่างกายและอารมณ์เท่ากัน (ร้อยละ 80) ส่วนพัฒนาการทางด้านสติปัญญาผ่านน้อยที่สุด (ร้อยละ 56) แสดงให้เห็นว่านักเรียนก่อนวัยเรียนหรือนักเรียนระดับปฐมวัยในโรงเรียนประถมศึกษามีระดับพัฒนาการทางด้านสติปัญญาน้อยกว่าพัฒนาการทางด้านอื่น ๆ ซึ่งระดับพัฒนาการทางด้านสติปัญญาสามารถบ่งชี้ถึงระดับพัฒนาการทางด้านความคิดสร้างสรรค์ของเด็กได้ด้วย เนื่องจากพัฒนาการทางด้านความคิดสร้างสรรค์ของเด็กปฐมวัยเป็นส่วนหนึ่งของพัฒนาการทางด้านสติปัญญา (กรมวิชาการ, 2539, หน้า 19) นั่นก็คือระดับพัฒนาการทางด้านความคิดสร้างสรรค์ของเด็กวัยนี้อยู่ในระดับต่ำด้วย

จากสภาพปัญหาที่ผ่านมาแสดงให้เห็นว่าเด็กปฐมวัยยังขาดโอกาสในการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ โดยพ่อแม่ผู้ปกครองและครูยังไม่เห็นความสำคัญในการส่งเสริมพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ให้เกิดขึ้นกับเด็กปฐมวัยอย่างจริงจัง นอกจากนี้บุคคลดังกล่าวยังขาดความร่วมมือกันในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น จากการศึกษาเกี่ยวกับการจัดศูนย์เด็กก่อนวัยเรียนในประเทศไทยของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2523) ในด้านความร่วมมือระหว่างศูนย์เด็กก่อนวัยเรียนกับกลุ่มผู้ปกครองเด็กพบว่ามีความร่วมมือกันทำกิจกรรมเพียงร้อยละ 11.92 แต่ศูนย์เด็กก่อนวัยเรียนร้อยละ 88.08 ไม่มีความร่วมมือกันทำกิจกรรมต่างๆ จึงทำให้เกิดปัญหาเรื่องผู้ปกครองเด็กไม่เข้าใจถึงวัตถุประสงค์ของศูนย์ดังกล่าว ซึ่งการแก้ปัญหานี้ นิตยา สุวรรณศรี (2535, หน้า 11) ได้เสนอแนวคิดในการพัฒนาเด็กก่อนวัยเรียนไว้ว่า การพัฒนาเด็กก่อนวัยเรียนให้บรรลุผลสำเร็จได้นั้นจะต้องได้รับความร่วมมือร่วมใจจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง นับตั้งแต่ครอบครัว รัฐบาล เอกชน โรงเรียน สถานเลี้ยงเด็ก ชุมชน สิ่งแวดล้อม สื่อมวลชน โดยเฉพาะพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครูและผู้ดูแลเด็ก ซึ่งแนวคิดนี้สอดคล้องกับแนวคิดของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2540, หน้า 62) ที่กล่าวว่า การส่งเสริมการเตรียมความพร้อมอย่างมีมาตรฐานแก่เด็กปฐมวัยในรูปแบบที่หลากหลายต้องดำเนินการเป็นกระบวนการร่วมกันระหว่าง หน่วยงานรัฐ ชุมชน และครอบครัว และในทำนองเดียวกันนี้ทอแรนซ์ (Torrance, 1963, p. 1) ได้เสนอว่า การที่จะพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ให้แก่เด็กนั้น พ่อแม่และครูเป็นบุคคลสำคัญในการพัฒนาการเรียนรู้และส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ให้กับเด็ก จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยความร่วมมือกันระหว่างบ้านกับโรงเรียนในการแก้ปัญหาดังกล่าว

โรงเรียนบ้านพระม่วง สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง ซึ่งเป็นโรงเรียนเป้าหมายของการศึกษาครั้งนี้ สภาพพื้นที่ที่โรงเรียนตั้งอยู่นั้นติดชายฝั่งทะเลอันดามัน โรงเรียนดังกล่าวเป็นโรงเรียนในเขตพื้นที่ทุรกันดารของจังหวัดตรัง นักเรียนส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม พ่อแม่ผู้ปกครองของนักเรียนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการประมงและทำสวนยางพารา ซึ่งโรงเรียนบ้านพระม่วงก็เป็นโรงเรียนที่ประสบปัญหา นักเรียนจำนวนหนึ่งมีพฤติกรรมที่ควรได้รับการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์เช่นเดียวกัน จากการที่ผู้วิจัยได้รับการบรรจุแต่งตั้งให้เป็นข้าราชการครูสอนในโรงเรียนดังกล่าว ทำให้ทราบถึงสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นกับนักเรียนในด้านดังกล่าว ซึ่งข้อมูลที่ได้จากประสบการณ์ในการทำงานของผู้วิจัย จากการพูดคุยระหว่างเพื่อนร่วมงาน หรือจากการประชุมของคณะครูในโรงเรียนทำให้ทราบว่านักเรียนของโรงเรียนจำนวนหนึ่งมีพฤติกรรมในด้านความคิดริเริ่มในการแก้ปัญหาต่างๆ หรือในการร่วมกิจกรรมการเรียนทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียนอยู่ในระดับน้อย อีกทั้งนักเรียนไม่ค่อยกล้าแสดงออก ไม่ค่อยมีความมั่นใจในตนเอง และไม่ค่อยมีความกระตือรือร้นในการทำงาน โดยเฉพาะนักเรียนในระดับชั้นอนุบาลที่ผู้วิจัยเป็นครูประจำชั้นอยู่ก็มีพฤติกรรมในด้านดังกล่าวเช่นเดียวกัน โดยสังเกตได้จากการเข้าร่วมกิจกรรมในชั้นเรียน เช่น กิจกรรมการเคลื่อนไหวและจังหวะ กิจกรรมวงกลม กิจกรรมการเล่นสร้างสรรค์ เป็นต้น พบว่ามีนักเรียนในระดับนี้จำนวนหนึ่งมีพฤติกรรมที่ควรได้รับการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ กล่าวคือ นักเรียนไม่ค่อยมีความกระตือรือร้น ไม่ค่อยมีความมั่นใจในตนเอง ชอบเลียนแบบเพื่อน ไม่ค่อยมีความคิดแปลกใหม่ในการร่วมกิจกรรมต่างๆ นอกจากนี้ นักเรียนไม่ค่อยมีความคิดหลากหลายในการปฏิบัติกิจกรรมทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน อีกทั้งนักเรียนไม่ค่อยกล้าแสดงออก เป็นต้น ซึ่งที่ผ่านมาจากโรงเรียนได้สังเกตเห็นถึงความสำคัญของปัญหาดังกล่าว และได้แก้ปัญหาด้วยการจัดให้มีโครงการต่างๆ ขึ้น เพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ให้แก่ นักเรียน เช่น โครงการส่งเสริมให้นักศึกษากลางของโรงเรียนได้เข้ารับการอบรมสัมมนาในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ให้แก่ นักเรียน โดยนำความรู้ที่ได้จากการเข้าร่วมการอบรมสัมมนาดังกล่าวมาเผยแพร่ให้แก่คณะครูคนอื่นๆ ในโรงเรียน และนำความรู้ที่ได้มาจัดทำโครงการต่างๆ ที่มุ่งเน้นในด้านดังกล่าวให้แก่ นักเรียน เช่น จัดโครงการประกวดวาดภาพ โครงการประกวดสิ่งประดิษฐ์จากเศษวัสดุ โครงการส่งเสริมให้นักเรียนกล้าแสดงออกบนเวทีทุกสัปดาห์ เป็นต้น นอกจากนี้โรงเรียนยังมีนโยบายให้คณะครูจัดกิจกรรมที่พัฒนาความคิดสร้างสรรค์โดยสอดแทรกกิจกรรมดังกล่าวในกระบวนการเรียนการสอนทุกรายวิชาและทุกระดับชั้น แต่จากการติดตามและประเมินผลตามโครงการที่โรงเรียนจัดทำ

ขึ้นเพื่อแก้ปัญหาที่พบว่า ผลการดำเนินงานตามโครงการดังกล่าวไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร กล่าวคือนักเรียนบางส่วนมีพฤติกรรมที่แสดงให้เห็นว่ายังคงต้องได้รับการพัฒนาในด้านความคิดสร้างสรรค์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักเรียนในระดับชั้นอนุบาลจำนวนหนึ่งก็ยังคงมีพฤติกรรมดังกล่าวอยู่เช่นเดิม ถึงแม้ว่าที่ผ่านมาครูผู้สอนได้ให้ความสำคัญและจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยมุ่งเน้นการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ให้แก่ นักเรียนแล้วก็ตาม

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์สาเหตุของปัญหาดังกล่าวจากข้อมูลแหล่งต่าง ๆ เช่นจากคณะครู ที่รับผิดชอบในโครงการต่างๆ ครูประจำชั้น ผู้บริหารโรงเรียน พ่อแม่ผู้ปกครองของนักเรียน เป็นต้น จากผลการวิเคราะห์ในเบื้องต้น ผู้วิจัยพบว่าสาเหตุของปัญหานี้อาจเป็นเพราะ ที่ผ่านมานโยบายของโรงเรียน ในด้านการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ให้แก่ นักเรียนโดยจัดให้มีโครงการต่างๆขึ้นนั้น โครงการต่างๆ ส่วนใหญ่ที่มุ่งพัฒนาในด้านความคิดสร้างสรรค์ให้แก่ นักเรียนนั้นเป็นโครงการที่โรงเรียนจัดให้แก่ นักเรียนในเวลาที่อยู่ในโรงเรียนเท่านั้น ซึ่งพ่อแม่ผู้ปกครองของนักเรียนและชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรมในโครงการที่โรงเรียนได้จัดขึ้นยังอยู่ในระดับน้อย ดังนั้นนักเรียนที่ได้รับการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์จากทางโรงเรียนแล้ว เมื่อกลับไปบ้านนักเรียนอาจไม่ได้รับการสานต่อในการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์อย่างต่อเนื่อง และจากการที่พ่อแม่ผู้ปกครองหรือชุมชนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมของโครงการดังกล่าวน้อย ดังนั้นอาจทำให้บุคคลเหล่านี้ขาดความรู้ความเข้าใจและไม่ให้ความสำคัญในการพัฒนาด้านนี้ให้แก่ นักเรียน จึงทำให้นโยบายของโรงเรียนที่มุ่งเน้นการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ให้แก่ นักเรียนไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีแนวคิดว่าการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ให้แก่เด็กปฐมวัยนั้น หากได้มีการวางแผนร่วมมือกันอย่างมีระบบและต่อเนื่อง รวมทั้งระดมการมีส่วนร่วมจากทุก ๆ ฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับเด็กปฐมวัย เช่น พ่อแม่ผู้ปกครอง คณะครู ผู้บริหารโรงเรียน ผู้นำศาสนา ผู้นำชุมชน แล้วยอมทำให้การพัฒนาในด้านดังกล่าวบรรลุผลตามเป้าหมายที่วางไว้ ซึ่งแนวคิดนี้ตรงกับหลักการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ที่มุ่งเน้นให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้มีโอกาสร่วมกันวิเคราะห์และกำหนดปัญหา วางแผน นำแผนไปสู่การปฏิบัติและร่วมกันประเมินผล ทำให้การปฏิบัติงานมีระบบและครบวงจร เกิดการปฏิบัติอย่างต่อเนื่องแม้ว่าการดำเนินการวิจัยจะสิ้นสุดลงแล้วก็ตาม

ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีแนวคิดว่าจะได้นำวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ให้แก่เด็กปฐมวัยโดยมุ่งเน้นให้พ่อแม่ผู้ปกครอง ผู้นำศาสนา

และผู้นำชุมชนกลุ่มต่างๆ ได้เข้ามามีส่วนร่วมกับทางโรงเรียนอย่างมีระบบและเป็นกระบวนการตั้งแต่ร่วมกันศึกษาวิเคราะห์สภาพปัญหาและสาเหตุของปัญหา การวางแผนปฏิบัติงาน การปฏิบัติงาน ตามแผน การประเมินระหว่างการทำงาน และการประเมินผลการปฏิบัติงานเมื่อสิ้นสุดกระบวนการวิจัย ซึ่งถ้าผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้ร่วมกันพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ให้แก่เด็กปฐมวัยตามกระบวนการวิจัยดังกล่าวแล้วก็จะส่งผลให้เด็กปฐมวัยได้มีโอกาสพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของตนเองได้อย่างเต็มศักยภาพ เพื่อเป็นรากฐานอันมั่นคงในการดำรงชีวิตประจำวัน หรือการเรียนต่อในระดับชั้นที่สูงขึ้นตลอดจนสามารถเติบโตเป็นบุคคลที่มีคุณภาพต่อการพัฒนาประเทศ นอกจากนี้ผลการวิจัยที่ได้สามารถนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาด้านการจัดการศึกษาในระดับนี้และระดับอื่นของโรงเรียน ตลอดจนเป็นแนวทางในการนำไปพัฒนาชุมชนแห่งนี้ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาผลการใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนระดับปฐมวัย โดยมีวัตถุประสงค์เฉพาะดังนี้

1. เพื่อศึกษาผลการสำรวจสภาพแวดล้อมทั่วไปของชุมชนและโรงเรียนบ้านพระม่วง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง

2. เพื่อศึกษาผลการมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยแต่ละขั้นดังนี้คือ

2.1 ชั้นศึกษาวิเคราะห์ พิจารณาปัญหาและสาเหตุของปัญหา

2.2 ชั้นวางแผนการปฏิบัติงาน

2.3 ชั้นปฏิบัติงานตามแผน

2.4 ชั้นติดตามประเมินผลระหว่างการทำงาน

2.5 ชั้นประเมินผลการปฏิบัติงานเมื่อสิ้นสุดกระบวนการวิจัย

3. เพื่อศึกษาผลการพัฒนาด้านความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนกลุ่มเป้าหมายที่เกิดจากกระบวนการวิจัย

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตประชากร ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือนักเรียนในระดับชั้นอนุบาลปีที่ 2 โรงเรียนบ้านพระม่วง สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอกันตัง จังหวัดตรัง ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2542 จำนวน 33 คน พ่อแม่ผู้ปกครองนักเรียน กลุ่มผู้นำศาสนา ผู้นำชุมชนกลุ่มต่างๆ ได้แก่ กลุ่มผู้นำหมู่บ้าน ได้แก่ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลประจำหมู่บ้าน (อบต.) ผู้นำกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน(อสม.) ผู้นำกลุ่มพัฒนาสตรีประจำหมู่บ้าน ผู้นำด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นประจำหมู่บ้าน และคณะครูทุกคน

ขอบเขตเนื้อหา การวิจัยครั้งนี้ครอบคลุมเนื้อหาดังนี้

1. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) มีขอบเขตของกระบวนการวิจัย 3 ระยะ ได้แก่ ระยะเริ่มต้นการวิจัย ระยะดำเนินการวิจัย และระยะสิ้นสุดการวิจัย
2. ความคิดสร้างสรรค์ของเด็กปฐมวัยในการวิจัยครั้งนี้ มุ่งวัดความคิดสร้างสรรค์ 4 องค์ประกอบ ได้แก่ ความคิดริเริ่ม ความคิดคล่องตัว ความคิดยืดหยุ่นและความคิดละเอียดลออ

นิยามศัพท์เฉพาะ

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม หมายถึง การวิจัยที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้แก่ นักวิจัยและผู้ช่วยนักวิจัย นักพัฒนาได้แก่คณะครูทุกคนในโรงเรียน และชาวบ้านซึ่งได้แก่ พ่อแม่ผู้ปกครองนักเรียนระดับปฐมวัย ผู้นำศาสนาอิสลามและผู้นำชุมชนกลุ่มต่างๆ ได้มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาให้นักเรียนมีพฤติกรรมที่ควรได้รับการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์อย่างมีระบบและเป็นกระบวนการ ตั้งแต่ชั้นศึกษาวิเคราะห์ พิจารณาปัญหาและสาเหตุของปัญหา ช้้นวางแผนการปฏิบัติงาน ชั้นปฏิบัติงานตามแผน ชั้นติดตามประเมินผลระหว่างการปฏิบัติงาน และชั้นประเมินผลการปฏิบัติงานเมื่อสิ้นสุดกระบวนการวิจัย

การมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครอง หมายถึง การมีส่วนร่วมของพ่อแม่หรือผู้ปกครองนักเรียนระดับชั้นอนุบาลปีที่ 2 ในการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ให้แก่นักเรียนตามกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของคณะครู หมายถึง การมีส่วนร่วมของคณะครูในการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ให้แก่นักเรียนในระดับชั้นอนุบาลปีที่ 2 ตามกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้นำศาสนา หมายถึง การมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้นำศาสนาอิสลามในการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ให้นักเรียนในระดับชั้นอนุบาลปีที่ 2 ตามกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชน หมายถึง การมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนกลุ่มต่างๆ ได้แก่ กลุ่มผู้นำหมู่บ้าน ได้แก่ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลประจำหมู่บ้าน (อบต.) ผู้นำกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน(อสม.) ผู้นำกลุ่มพัฒนาสตรีประจำหมู่บ้าน ผู้นำด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นประจำหมู่บ้าน ในการร่วมกันพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ให้นักเรียนระดับชั้นอนุบาลปีที่ 2 ตามกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

เด็กปฐมวัย หมายถึง นักเรียนในระดับชั้นอนุบาลปีที่ 2 ที่กำลังเรียนในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2542 โรงเรียนบ้านพระม่วง สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอกันตัง จังหวัดตรัง

พฤติกรรมด้านความคิดสร้างสรรค์ของเด็กปฐมวัย หมายถึง พฤติกรรมของนักเรียนในระดับชั้นอนุบาลปีที่ 2 ที่แสดงออกทางความคิดได้อย่างหลากหลาย คิดได้หลายทิศทาง มีปริมาณมากและเป็นความคิดที่แปลกใหม่ อีกทั้งมีความมั่นใจในตนเอง มีความกล้าแสดงออกในการร่วมกิจกรรมต่างๆ ทั้งในห้องเรียน นอกห้องเรียนและที่บ้าน ซึ่งพฤติกรรมด้านความคิดสร้างสรรค์ประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 ประการคือ

1. **ความคิดริเริ่ม (Originality Thinking)** คือลักษณะความคิดแปลกใหม่ซึ่งแตกต่างจากความคิดธรรมดาและไม่ซ้ำกับความคิดของคนอื่น
2. **ความคิดคล่องตัว (Fluency Thinking)** คือความสามารถในการคิดอย่างรวดเร็วมีปริมาณที่มากในเวลาจำกัดและเป็นความคิดที่ไม่ซ้ำกันในเรื่องเดียวกัน
3. **ความคิดยืดหยุ่น (Flexibility Thinking)** คือ การคิดหาคำตอบได้หลายประเภท หลายทิศทาง
4. **ความคิดละเอียดละออ (Elaboration Thinking)** คือการคิดเพิ่มเติมรายละเอียดให้สมบูรณ์ งดงามและมีสาระชัดเจนขึ้น

พฤติกรรมที่ควรได้รับการพัฒนาด้านความคิดสร้างสรรค์ของเด็กปฐมวัย หมายถึง พฤติกรรมของนักเรียนที่แสดงออกมาในขณะร่วมกิจกรรมต่างๆ ทั้งในห้องเรียน นอกห้องเรียนและใน

ขณะอยู่ที่บ้าน ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่แสดงให้เห็นว่านักเรียนไม่ค่อยมีความคิดแปลกใหม่ ไม่ค่อยมีความกระตือรือร้น ไม่ค่อยมีความมั่นใจในตนเอง ชอบเลียนแบบครู เพื่อนๆ และบุคคลอื่นๆ อยู่เสมอ ไม่ค่อยมีความคิดหลากหลาย ไม่ค่อยกล้าแสดงออกในการปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ

กิจกรรมที่ช่วยพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ให้แก่เด็กปฐมวัย หมายถึงกิจกรรมที่พัฒนาความคิดสร้างสรรค์ประเภทต่างๆ ที่ ครู พ่อแม่หรือผู้ปกครองนักเรียน ตลอดจนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายควรจัดให้แก่เด็กนักเรียนในระดับปฐมวัยดังนี้

1. กิจกรรมทางดนตรีและการเคลื่อนไหวเชิงสร้างสรรค์ เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้นักเรียนฟังอย่างสร้างสรรค์ แล้วถ่ายทอดความคิดและจินตนาการของตนออกมาอย่างอิสระ ด้วยการแสดงท่าทางหรือการเคลื่อนไหวต่างๆ ซึ่งแนวทางการจัดกิจกรรมดังกล่าวประกอบด้วยกิจกรรมการแสดงท่าทางประกอบเพลงเพลงตามจินตนาการ การเคลื่อนไหวประกอบอุปกรณ์ต่างๆ เช่น ธิบปิ่น เชือกอย่างสร้างสรรค์ กิจกรรมการต่อเพลง
2. กิจกรรมทางภาษา เป็นกิจกรรมที่มุ่งเน้นให้นักเรียนในระดับปฐมวัยใช้ภาษาเป็นสื่อในการแสดงออกทางความคิดและการกระทำ ซึ่งประกอบด้วย กิจกรรมประลองสมองทางภาษา กิจกรรมการตั้งชื่อเรื่องจากภาพ กิจกรรมการเล่านิทานตามจินตนาการ กิจกรรมการบอกประโยชน์จากสิ่งของที่กำหนดให้มาให้มากที่สุด กิจกรรมการต่อคำ กิจกรรมการเปรียบเทียบคำ
3. กิจกรรมทางศิลปะ เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมการประสานสัมพันธ์ระหว่างกล้ามเนื้อมือและตา ส่งเสริมความคิดอิสระ ความคิดจินตนาการ ฝึกการแสดงออกอย่างสร้างสรรค์ ซึ่งประกอบด้วย กิจกรรมการวาดภาพระบายสีตามจินตนาการ กิจกรรมการปั้นดินน้ำมัน กิจกรรมการตัด ฉีกกระดาษ กิจกรรมการพิมพ์ภาพ กิจกรรมการประดิษฐ์ของเล่นจากเศษวัสดุ

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. ได้แนวคิดในการนำกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ให้แก่เด็กนักเรียนในระดับปฐมวัยและระดับอื่นๆ ของโรงเรียน
2. ได้แนวทางในการจัดกิจกรรมที่มุ่งเน้นการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ให้แก่เด็กนักเรียน
3. ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้ตระหนักถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการพัฒนาความคิด

สร้างสรรค์ให้แก่นักเรียนระดับปฐมวัย

4. ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับนักเรียนระดับปฐมวัยทุกฝ่ายได้ตระหนักและเรียนรู้ในการทำงานร่วมกัน และนำภูมิปัญญาของท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ในด้านการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ให้แก่เรียนระดับปฐมวัย

5. เป็นแนวทางให้ผู้มีส่วนร่วมทุกฝ่ายได้นำกระบวนการวิจัยดังกล่าวไปส่งเสริมพัฒนาและแก้ไขปัญหาด้านต่างๆของโรงเรียน และของชุมชนบ้านพระม่วงอย่างยั่งยืนต่อไป